

Research Article

The Effectiveness of Boen's Systemic Counseling in Bullying and Behavioral Opportunities in Families Affected by Extramarital Relationships

Authors

Rashin Abdollahi^{1*}, Abolqasem Isa Murad², Eima Abdi³

1. Assistant Professor, Department of Psychology, Amin University of Police Sciences, Tehran.
(Corresponding Author)

2. Associate Professor, Department of Psychology, Allameh Tabatabai University, Tehran,
Iran. A_isamorad_s@yahoo.com

3. patrice lumumba peoples' friendship university of russia (RUDN university).
1032228693@pfur.ru

Abstract

Receive Date:
18/03/2023

Accept Date:
17/09/2023

Introduction: Extramarital relationships cause irreparable damage to the shared life and interpersonal relationships of couples. The present study was conducted to investigate the effectiveness of Boen's systemic counseling in addressing bullying and behavioral issues within families affected by extramarital relationships.

Method: The present study used a quasi-experimental approach and a pre-test-post-test design with a control group to gather data. The study's statistical population comprised all couples who sought services at the Counseling and Psychology Center Exir of Tehran during the second half of 2022. Among them, 32 people (16 couples) were selected using the available sampling method and then randomly assigned to the experimental and control groups (8 couples in each group). The experimental group received eight 90-minute sessions of Bowen's systemic counseling, while the control group remained on the waiting list. The study utilized the four-horse rider questionnaire (2012) and the Olweus bullying questionnaire (1996) as instruments. These were administered in two stages: pre-test and post-test. Data analysis was conducted using SPSS software version 26, with two sections for descriptive and inferential (covariance) analysis.

Result: Bowen's systemic counseling reduced bullying and improved behavioral opportunities in affected families dealing with extramarital affairs.

Discussion and conclusion: Based on the results of this study, Bowen systemic counseling is an effective intervention for reducing bullying and creating behavioral opportunities in couples affected by extramarital relationships.

Keywords

Extramarital Relationships, Behavioral Opportunities, Bullying, Bowen's Systemic Counseling.

Corresponding Author's E-mail

rashinabdollahi@yahoo.com

اثربخشی مشاوره سیستمی بوئن بر قلدری و فرصت‌های رفتاری در خانواده‌های آسیب‌دیده از روابط فرا زناشویی

نویسندگان

راشن عبداللهی^{۱*}، ابوالقاسم عیسی مراد^۲، ایما عبدی^۳

۱. استادیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

۲. دانشیار، گروه روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران. A_isamorad_s@yahoo.com

۳. دانشجوی پزشکی دانشگاه رودن روسیه. 1032228693@pfur.ru

چکیده

مقدمه: روابط فرا زناشویی آسیب جبران‌ناپذیری بر زندگی مشترک و روابط میان فردی زوج‌ها تحمیل می‌نماید. از این رو، پژوهش حاضر با هدف «بررسی اثربخشی مشاوره سیستمی «بوئن» بر قلدری و فرصت‌های رفتاری در خانواده‌های آسیب‌دیده از روابط فرا زناشویی» انجام شد.

روش: روش پژوهش حاضر نیمه آزمایشی است و برای گردآوری اطلاعات از طرح پیش‌آزمون-پس‌آزمون با گروه کنترل استفاده شده است.

جامعه آماری پژوهش را کلیه زوج‌های مراجعه‌کننده به مرکز مشاوره و روان‌شناسی آرامش شهر تهران در شش ماه دوم سال ۱۴۰۰ تشکیل دادند که از بین آن‌ها ۳۲ نفر (۱۶ زوج) به روش نمونه‌گیری در دسترس انتخاب و در دو گروه آزمایش و کنترل به‌طور تصادفی (۸ زوج در هر گروه) گمارده شدند. گروه آزمایش مشاوره سیستمی بوئن را در هشت جلسه ۹۰ دقیقه‌ای دریافت نمودند و گروه کنترل در لیست انتظار ماندند.

ابزارهای مورد استفاده در پژوهش شامل پرسشنامه‌های «چهارسوار کارگاتمن» (۲۰۱۲) و مقیاس قلدری «الویوس» (۱۹۹۶) بود که در دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون مورد استفاده قرار گرفتند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۶ در دو بخش توصیفی و استنباطی (کوواریانس) صورت پذیرفت.

نتایج: یافته‌ها نشان داد که مشاوره سیستمی بوئن در مرحله پس‌آزمون تفاضل میانگین نمرات قلدری و فرصت‌های رفتاری در دو گروه آزمایش و کنترل معنادار بود ($p < 0/01$).

بحث و نتیجه‌گیری: بر اساس نتایج این پژوهش، مشاوره سیستمی بوئن مداخله‌ای کاربردی در کاهش قلدری و ایجاد فرصت‌های رفتاری در زوج‌های آسیب‌دیده از روابط فرا زناشویی است.

تاریخ دریافت:
۱۴۰۱/۱۲/۲۷

تاریخ پذیرش:
۱۴۰۲/۰۶/۲۶

کلیدواژه‌ها

روابط فرا زناشویی، فرصت‌های رفتاری، قلدری، مشاوره سیستمی بوئن.

پست الکترونیکی
نویسنده مسئول

rashinabdollahi@yahoo.com

مقدمه

رابطه فرا زناشویی به غیر از تخریب کانون خانواده و از دست دادن همسری که احتمالاً هنوز مورد علاقه است، حتی در صورت حل اختلافات زوج آسیب‌دیده را، همواره در معرض ترس از احتمال تجربه مکرر پیمان‌شکنی از سوی همسر قرار می‌دهد [۱۱]؛ بنابراین، تجربه رابطه فرا زناشویی ضمن بروز احساس تردید به تخریب فرصت‌های ارتباطی منجر می‌شود [۱۲].

به عقیده «گاتمن»^۵ سرریز هیجان‌های منفی پس از تجربه رابطه فرا زناشویی، چهار رفتار مشکل‌ساز در روابط زوج‌ها را رقم می‌زند [۱۳]. بر اساس نظر گاتمن، اثرگذاری بر واکنش‌های مشکل‌ساز زوج‌ها و خلق فرصت‌های ارتباطی مجدد، نقش مهمی در اصلاح آسیب‌های حاصل از رابطه فرا زناشویی دارد [۱۴]. این چهار رفتار مشتمل بر انتقاد، سرزنش، جبهه‌گیری و سکوت هستند [۱۵].

ظهور این رفتارهای مخرب با افزایش میزان احساسات منفی و تنش در روابط آسیب‌دیده همراه بوده و هر رفتار راه را برای ورود رفتار مخرب بعدی هموار نموده و فرصت‌های ارتباطی را مسدود می‌سازد [۱۴]. همچنین شواهدی وجود دارد که زوجین پس از تجربه رابطه فرا زناشویی، مشکلات زیادی در برقراری مجدد روابط میان فردی تجربه می‌کنند، یکی از این مشکلات قلدری است [۱۶].

«قلدری»^۶ به‌عنوان یک رفتار، کلام و حرکت آزاردهنده تعریف می‌گردد که موجب ترس، وحشت، پریشانی و آسیب جسمی و روانی فرد قربانی می‌شود [۱۷]. قلدری رفتارهای خاصی است که بر دیگران تأثیر منفی می‌گذارد و نمی‌تواند مجموعه‌ای از صفات ثابتی باشد که فرد دارد [۱۸].

Rosen, L. H. Scott, S. R. & Higgins, M. G. (2023). Books and Bullies: Responses to Bullying in Preschool Students. *International Journal of Bullying Prevention*, 1-12.

بلکه به‌صورت کلی می‌توان ادعان داشت قلدری در متون علمی به‌صورت رفتارهای مکرر پرخاشگرانه با هدف آسیب به فردی که قدرت کمتری دارد، تعریف می‌گردد که سه مشخصه ارادی بودن رفتار، نابرابری قدرت و تکرار عمل را شامل می‌شود [۱۹]. قلدری می‌تواند ابعاد مختلفی همچون فیزیکی، کلامی، رابطه‌ای، مجازی و «مبتنی بر فرهنگ»^۷ را

ازدواج به‌عنوان یکی از بنیادهای تقریباً جهان‌شمول بشری، شالوده خانواده را پایه‌گذاری می‌کند. ازدواج رابطه‌ای است که شخص با انتخاب، وارد آن می‌شود [۱]. بقای خانواده بستگی به تداوم رابطه زناشویی دارد [۲]. از این‌رو به نظر می‌رسد؛ مهم‌ترین عامل تهدیدکننده بقا، عملکرد، ثبات و تداوم خانواده روابط فرا زناشویی است [۳]. صاحب‌نظران رابطه «فرا زناشویی»^۱ را برقراری هرگونه رابطه صمیمانه و توأم با نوازش در بعد جنسی و عاطفی با نفر سوم تعریف می‌کنند که تعهد رابطه زناشویی را نقض کند و با رنج‌های عاطفی در همسر خیانت‌دیده همراه باشد [۴]؛ به عبارت دیگر رابطه فرا زناشویی داشتن رابطه‌ای پنهانی (واقعی یا مجازی) با فردی غیر از همسر و شریک قانونی زندگی است که به سه دسته «خیانت عاطفی»^۲، «خیانت جنسی»^۳ و «خیانت عاطفی، جنسی»^۴ تقسیم می‌شود [۵].

بر اساس گزارش‌های حاصل از پژوهش‌ها، این پدیده مخرب روابط میان فردی زوجین، از شیوع بالایی برخوردار است. به‌نحوی که در ایالات‌متحده آمریکا، ۲۲ تا ۲۵ درصد مردان و ۱۱ تا ۱۵ درصد زنان، حداقل یک‌بار رابطه خارج از چارچوب زندگی زناشویی را تجربه نموده‌اند [۶]. اگرچه بر اساس هنجارهای فرهنگی آمار دقیقی در ارتباط با میزان شیوع روابط فرا زناشویی در کشور ایران منتشر نشده است؛ اما برخی از تحقیقات اشارات تلویحی به این مسئله داشته‌اند؛ به‌عنوان مثال نتیجه پژوهشی در خصوص همسرکشی در ۱۵ استان از کشور نشان داده است ۶۷ درصد قتل مربوط به زانی است که به دلیل سوءظن همسر به خیانت توسط آنان به قتل رسیده‌اند [۷]. رابطه فرا زناشویی با توجه به عوارض ناپهنجار و نامطلوبی که به همراه دارد، مشکلات مختلفی را هم برای خود فرد ناقض عهد زناشویی و هم برای زوج آسیب‌دیده رقم زده است [۸]؛ رابطه فرا زناشویی در اغلب موارد به متلاشی شدن کانون خانواده و جدایی زوجین از هم منجر می‌شود [۹]؛ به‌طوری که ۳۱ درصد از مردان و ۴۵ درصد زنان علت طلاق خود را روابط فرا زناشویی همسر عنوان نموده‌اند [۱۰].

- 1 . Infidelity
- 2 . Emotional infidelity
- 3 . Sexual infidelity
- 4 . Emotional Sexual infidelity

- 5 . Guttman
- 6 . Bullying
- 7 . Culture-based

پژوهش صنیعی [۱۱] نشان داده، مشاوره سیستمی بوئن مداخله مؤثری در کاهش رفتارهای کنترل‌گرایانه و احساس انسجام در زنان آسیب‌دیده از خیانت همسر است.

حقانی، عابدی، فاتحی‌زاده و آقایی [۲۹] نیز نشان دادند زوج‌درمانی سیستمی بوئن می‌تواند نقش مهمی در بهبود کیفیت و روابط زناشویی زوجین آسیب‌دیده از پیمان‌شکنی و روابط فرا زناشویی داشته باشد. یافته‌های پژوهش قمری گیوی و اسدی‌حسن‌وند [۲۵] حاکی از آن بود که برای کمک به زوجین دارای گرایش به روابط فرا زناشویی، رویکرد سیستمی رویکرد مناسبی است که روابط میان فردی زوج‌ها را بهبود بخشیده، برای کسانی که دارای مشکلات زناشویی هستند کمک شایانی می‌کند.

پژوهش‌های صورت‌گرفته در این خصوص مؤید آن است که مشاوره سیستمی بوئن می‌تواند آثار مفیدی را بر کاهش رفتارهای مخرب و بهبود روابط در میان زوج‌های آسیب‌دیده از روابط فرا زناشویی خلق نماید. نظر به اینکه علی‌رغم تأثیرات مفید این مداخله درمانی و آموزشی بر مشکلات و جنبه‌های مختلف زندگی افراد تاکنون پژوهشی در مورد اثربخشی این آموزش بر کاهش قلدری و ایجاد فرصت‌های رفتاری در خانواده‌های آسیب‌دیده از روابط فرا زناشویی انجام نپذیرفته، افزون بر این استفاده از نتایج این پژوهش در محیط‌های درمانی و مشاوره‌ها می‌تواند جنبه عملیاتی و اجرایی یافته و همچنین زمینه‌ای برای تحقیقات بعدی فراهم نماید؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی مشاوره سیستمی بوئن بر کاهش قلدری و ایجاد فرصت‌های رفتاری در خانواده‌های آسیب‌دیده از روابط فرا زناشویی صورت پذیرفت و در پی پاسخ به این سؤال است که آیا آموزش مشاوره سیستمی بوئن بر کاهش قلدری و ایجاد فرصت‌های رفتاری در خانواده‌های آسیب‌دیده از روابط فرا زناشویی تأثیر دارد؟

مواد و روش‌ها

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها از نوع نیمه‌آزمایشی با طرح پیش‌آزمون - پس‌آزمون با گروه کنترل بود. جامعه آماری پژوهش شامل زوج‌های مراجعه‌کننده به مراکز مشاوره و روان‌شناسی آرامش واقع در غرب شهر تهران در شش ماه دوم سال ۱۴۰۰ بود که جهت دریافت مداخله زوج‌درمانی به‌منظور مواجهه با آسیب‌های

شامل شود. قلدری جسمی در روابط زناشویی به هرگونه خشونت جسمانی و قلدری کلامی به اسم نامناسب گذاشتن و حرف زدن نیش‌دار آزاردهنده به زوج اطلاق می‌گردد. قلدری رابطه‌ای هم به‌صورت آسیب به عزت‌نفس همسر مشخص می‌شود [۲۰]. قلدری به شیوه مجازی اقدام عمدی و تهاجمی یک فرد یا گروهی افراد با استفاده از وسایل الکترونیکی ارتباطی نسبت به همسر قربانی که به‌راحتی قادر به دفاع از خود نیست، شناخته می‌شود [۲۱]. همچنین قلدری مبتنی بر فرهنگ نوع دیگری از قلدری است که ناشی از تفاوت‌های فرهنگی، دینی، زبانی و ملی است که در رابطه با ناهمگنی قومی در زوجین به‌وضوح دیده می‌شود [۲۲]. خدایر [۲۳] نیز در پژوهش خود نشان داد که قلدری فیزیکی با درماندگی آموخته‌شده و سکوت در همسران رابطه داشته و قابل پیش‌بینی است.

Ibrahim Ibrahim Khodair, M. (2023). Bullying against the wife and its relationship to learned helplessness and marital silence in a sample of wives in the light of some demographic variables. *Journal of Education Studies and Humanities*, 15(3), 701-796.

افزایش طلاق و نارضایتی زناشویی از یک‌سو و تقاضا برای بهبود روابط زناشویی از سوی دیگر نشانگر نیاز زوجین به مداخله‌ها و آموزش‌های تخصصی در این زمینه می‌باشد که با توجه به آسیب‌های برآمده از این پدیده، روان‌شناسان به‌منظور کنترل عوارض جبران‌ناپذیر حاصله به جست‌وجو و به‌کارگیری شیوه‌های نوین برآمده‌اند [۲۴]. یکی از رویکردهای پرکاربرد در این خصوص، مشاوره سیستمی بوئن است. اساس مشاوره سیستمی بوئن بر متعادل‌سازی احساس با هم بودن و مفهوم تفرد استوار است [۱۱].

تئوری نظام‌های خانواده بوئن اظهار می‌کند که افراد در خانواده با هم به‌عنوان یک سیستم واحد عمل می‌کنند. وجه مشخصه این رویکرد منظومه‌ای، توصیف الگوهای تکراری و توالی‌های تعاملی کنش متقابل است که مشکلات، از قبیل روابط فرا زناشویی در آن به وجود می‌آید و با توجه به اینکه منشأ روابط فرا زناشویی از بستر خانواده شکل می‌گیرد، روابط فرا زناشویی یکی از زوجین چهارچوب اصلی خانواده و روابط ایشان را مختل می‌کند [۲۵].

از این‌رو این مشاوره قادر است، نقش مهمی بر رفتارهای مخرب و کنترل‌گرایانه همچون قلدری و خلق فرصت‌های ارتباطی ایفا نماید [۲۶، ۲۷، ۲۸]. در این راستا نتایج

زناشویی زنگ خطر محسوب می‌شود؛ یعنی انتقاد، سرزنش، جبهه‌گیری و سکوت استفاده شده است که به شکل درست و نادرست توسط شرکت‌کننده‌ها پاسخ داده می‌شود. میزان پایایی از روش همسانی برای مردان ۰/۹۲ و برای ۰/۹۴ به دست آمد. در نسخه فارسی میزان پایایی توسط محمدی و پیرخانی (۳۱) ۰/۹۵ به دست آمد. در این تحقیق پایایی مقیاس ۰/۹۲ به دست آمده و تأیید شد.

ب) پرسشنامه قلدری: این پرسشنامه ۳۹ سؤالی توسط «الویوس»^۲ در سال ۱۹۹۶ ساخته شده و دارای دو خرده‌مقیاس قربانی و قلدری در مقیاس لیکرت از هیچ، یک، دو یا سه، چهار یا پنج و بیش از ۶ بار است. روایی و پایایی این پرسشنامه از طریق همبستگی ۰/۹۰ و ۰/۹۰ گزارش شده است [۳۲]. در پژوهش حاضر ضریب آلفای کرونباخ برای خرده‌مقیاس قلدری ۰/۸۶ و برای خرده‌مقیاس قربانی ۰/۷۹ محاسبه شد. تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از طریق نرم‌افزار SPSS26 در دو بخش توصیفی و استنباطی (تحلیل کوواریانس) صورت پذیرفت.

جدول ۱. محتوای جلسات مشاوره سیستمی بوئن (۳۳)

جلسه	محتوای جلسات
اول	خوش آمدگویی، معرفی درمانگر، ایجاد فضایی امن و قابل اعتماد جهت راحتی اعضا و ایجاد زمینه برای ارتباط با مشاور، آشنایی با قوانین کلی درمان و اجرای پیش‌آزمون.
دوم	ایجاد اتحاد درمانی با زوج، توضیح در مورد روابط فرا زناشویی، انواع روابط فرا زناشویی و علل آن، مدیریت بحران، اخذ تعهد، ترسیم ژئوگرام روابط فرا زناشویی و ارائه تکلیف خانگی.
سوم	شناسایی پیامدهای جسمانی، شناختی و رفتاری ناشی از روابط فرا زناشویی در همسر آسیب‌دیده از رابطه فرا زناشویی، مدیریت هیجان، بحث در مورد تفاوت واکنش هیجانی با عقلانی و استفاده از گزینه‌های رفتاری مختلف به جای هدایت شدن توسط هیجان‌های خود، مدیریت کردن هیجان در مواقع مشاجره. تکالیف: بیان دو داستان فرضی از موقعیت‌های مشکل ساز در زندگی و بررسی واکنش‌های هیجانی خود در آن موقعیت‌ها.

ناشی از رابطه فرا زناشویی به این مرکز مراجعه نمودند. نمونه پژوهش شامل ۱۶ زوج (۳۲ نفر) بود که از میان ۳۴ زوج بر اساس معیارهای ورود به مطالعه انتخاب شدند روش نمونه‌گیری از نوع غیر تصادفی و در دسترس بود. شرکت‌کننده‌ها به صورت تصادفی در دو گروه آزمایش و کنترل (۸ زوج در هر گروه) جایگزین شدند. از میان ۱۶ زوج (۴ زوجه و ۱۲ زوج) درگیر رابطه فرا زناشویی بوده و در هر گروه ۲ زوجه و ۶ زوج جاگماری شدند.

معیارهای ورود به پژوهش شامل داشتن سابقه رابطه فرا زناشویی، حضور هر دو زوج در جلسات درمان و علاقه‌مندی به شرکت در جلسات درمانی ازدواج اولشان باشد و در زمان انجام پژوهش در یک منزل زندگی کرده و متقاضی طلاق نبوندند و جهت بهبود رابطه به مرکز مراجعه نمودند. معیارهای خروج: عدم تمایل به ادامه همکاری، طلاق قانونی، درگیر شدن مجدد زوجین در روابط فرا زناشویی حین درمان یا مورد سوءاستفاده و قلدری واقع شدن توسط همسر بود.

گروه آزمایش؛ از فنون مشاوره سیستمی بوئن طی هشت جلسه ۹۰ دقیقه‌ای به صورت تکالیف هفتگی و منظم توسط پژوهشگر برخوردار شدند (جدول ۱). درحالی‌که در گروه کنترل مداخله‌ای صورت نمی‌گرفت.

برای رعایت ملاحظات اخلاقی: الف) تمام شرکت‌کنندگان با تمایل شخصی خود و رضایت مشترک زوجین در این پژوهش شرکت نمودند. ب) اطلاعات پرسشنامه به صورت محرمانه و بدون ذکر نام و نام خانوادگی ثبت گردید.

ضمناً با رعایت اصول محرمانگی و حفظ حریم شخصی و کسب رضایت از شرکت‌کننده‌ها، پس از پایان تمامی مراحل پژوهش، برای افراد گروه کنترل که تمایل داشتند در مداخله شرکت کنند، نیز جلسات مشاوره سیستمی بوئن اجرا گردید.

ابزار پژوهش

در این پژوهش از دو پرسشنامه استفاده شده است: الف) پرسشنامه چهار سوارکار ارتباطات مهلک^۱: این پرسشنامه توسط گاتمن و همکاران [۲۸] طراحی شده است. در این پژوهش از یک مقیاس ۱۵ گویه‌ای با چهار خرده‌مقیاس و رفتاری که از نظر گاتمن برای روابط

ادامه جدول ۱. محتوای جلسات مشاوره سیستمی بوئن (۳۳)

جلسه	محتوای جلسات
چهارم	بررسی تکالیف جلسه قبل، تشریح منطق مثلث سازی در خانواده، بررسی اثرات مثلث سازی در تداوم مشکل و کاهش عملکرد خانواده و ارتباط خانوادگی، آموزش فنون نامثلث سازی برای کاهش روان بنه‌های ناسازگار. تکالیف: لیست کردن مثلث‌سازی‌ها در طول هفته در مشاجرات انجام شده با اعضای خانواده و ارائه راهکار برای نامثلث‌سازی.
پنجم	توضیح تاثیر محیط خانواده و مبدأ فرد در زندگی او، بررسی رابطه بین مشکلات فعلی زندگی و مشکلات سابق خانه پدری، بازگشت ذهنی و حتی حضوری به خانه پدری، برای کاهش روان بنه‌های گناه و ... بررسی و اصلاح الگوهای یادگرفته شده و بازخورد. تکالیف: خاطرات خود را در دوران کودکی یادداشت نموده و در رابطه با نقش خود در آن‌ها قضاوت کنند.
ششم	توضیح برای افراد در مورد مفاهیم فراقنی خانوادگی و گسلس عاطفی و تأثیر آن‌ها در مشکلات خانواده، آموزش به افراد در مورد ویژگی رابطه بلوغ یافته و گسترش مسئولیت‌پذیری در خانواده، خواستن توضیحاتی در مورد آنچه یادگرفته شده و ارائه بازخورد. تکالیف: بررسی خواسته‌ها و باورهای شخصی خود و فکر کردن به پیامد رفتارهای خود.
هفتم	مسئولیت‌پذیری و خود پیروی (تلاش برای تغییر دادن خود به جای دیگران، کم کردن سرزنش و انتقاد و نحوه درست بیان احساسات و باورهای شخصی برای جایگزین کردن روان بن‌های سازگار). تکالیف: بررسی این سؤال که من در حال حاضر چه کسی هستم و چه باید باشم و بررسی احساسی که در پایان پاسخ به این سؤال دارند.
هشتم	مروری بر تمام جلسات و راهبردهای نهایی برای بهبود وضعیت و اجرای پس آزمون.

جدول ۲. توزیع فراوانی اطلاعات جمعیت شناختی پاسخ‌دهندگان

متغیر	فراوانی		درصد فراوانی
سن	۲۵ تا ۳۵ سال	۱۴	۴۳/۷۵
	۳۶ تا ۴۶ سال	۱۰	۳۱/۲۵
	بیش از ۴۶ سال	۸	۲۵
جنسیت افراد مبادرت نموده به روابط فرزندناشویی	زن	۴	۱۲/۵
	مرد	۱۲	۳۷/۵
مدت زمان درگیری در رابطه فرزندناشویی	کمتر از یک ماه	۲۴	۷۵
	یک ماه تا یکسال	۶	۱۸/۷۵
	بیش از یک سال	۲	۶/۲۵
تعداد فرزندان	بدون فرزند	۲	۶/۲۵
	تک فرزند	۲۴	۷۵
	دو فرزند و بیشتر	۶	۱۸/۷۵
تحصیلات	کارشناسی	۲۱	۶۵/۶۲
	کارشناسی ارشد	۸	۲۵
	دکتری	۳	۹/۳۸
	مجموع	۳۲	۱۰۰

یافته‌ها

مربوط به تک فرزند بوده که ۷۵ درصد از وزن کل را تشکیل می‌دهد. ۶۵/۶۲ درصد از افراد در سطح کارشناسی، ۲۵ درصد در سطح کارشناسی ارشد بوده و در نهایت ۹/۳۸ درصد از افراد نیز در سطح دکتری می‌باشند (جدول ۲). در جدول ۳ شاخص‌های توصیفی متغیرهای پژوهش مشتمل بر میانگین و انحراف استاندارد در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون به تفکیک گروه‌ها مشخص شده است.

۱۲/۵ درصد زنان و ۳۷/۵ درصد مردان مبادرت به رابطه فرا زناشویی نموده، سن ۴۳/۷۵ درصد از افراد بین ۲۵ تا ۳۵ سال؛ ۳۱/۲۵ درصد بین ۳۶ تا ۴۶ سال و سن ۲۵ درصد نیز بالاتر از ۴۶ سال گزارش شده است. مدت زمان درگیری زوجها در روابط فرا زناشویی به ترتیب ۷۵ درصد کمتر از یک ماه، ۱۸/۷۵ درصد بین یک ماه تا یک سال و ۶/۲۵ درصد بیش از یکسال بوده است. بیشترین فراوانی

جدول ۳. میانگین و انحراف استاندارد مؤلفه‌های قلدری در گروه‌های مورد مطالعه

پس‌آزمون		پیش‌آزمون			
انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	گروه	مؤلفه‌ها
۲/۵۲۳	۲۱/۶۹	۱/۷۰	۳۱/۶۵	آزمایش	قربانی
۱/۳۵	۲۸/۶۲	۲/۷۴	۲۶/۵۰	کنترل	
۳/۷۵	۲۱/۲۵	۲/۳۴	۳۱/۰۶	آزمایش	قلدری
۲/۸۵	۳۰/۸۱	۳/۵۲	۳۰/۲۴	کنترل	
۳/۷۴	۲۱/۲۶	۲/۳۴	۳۲/۰۶	آزمایش	انتقاد
۲/۸۹	۳۰/۷۸	۳/۵۲	۳۰/۲۰	کنترل	
۳/۳۸	۲۰/۷۸	۳/۱۷	۳۰/۲۳	آزمایش	سرزنش
۱/۶۷	۲۸/۸۹	۱/۷۷	۲۸/۱۷	کنترل	
۳/۳۶	۲۱/۶۰	۳/۱۶	۳۰/۳۳	آزمایش	جبهه‌گیری
۱/۶۴	۲۶/۷۸	۱/۶۷	۲۷/۱۲	کنترل	
۰/۸۹	۴/۴۵	۱/۸۷	۸/۷۵	آزمایش	سکوت
۳/۹۷	۸/۰۳	۳/۶۷	۷/۹۸	کنترل	

نرمال بودن متغیرهای وابسته مورد بررسی قرار گرفت. همبستگی بین متغیرها در مرحله پیش‌آزمون کمتر از حد مرزی ۰/۹ برآورد شد و فرض بدون مشکل بودن هم خطی چندگانه را تأیید کرد. چون سطوح معناداری بیشتر از ۰/۰۵ بدست آمده فرض همگنی واریانس متغیرها تأیید شد. از آنجا که تعامل متغیرهای کمکی (پیش‌آزمون‌ها) و وابسته (پس‌آزمون‌ها) در سطوح عامل معنی‌دار نیست و سطوح معنی‌داری بیشتر از مقدار ۰/۰۵ محاسبه شده است؛ بنابراین فرض همگنی رگرسیون‌ها در پیش‌آزمون و پس‌آزمون متغیرها در گروه‌های کنترل و آزمایش تأیید شد. جدول ۴ آزمون معناداری یا عدم معناداری تاثیر مشاوره سیستمی بوئن را بر قلدری نشان می‌دهد.

آن‌گونه که یافته‌های جدول ۳ نشان می‌دهد میانگین نمرات مؤلفه‌های قلدری (قربانی و قلدری) و میانگین مؤلفه‌های فرصت‌های رفتاری (انتقاد، سرزنش، جبهه‌گیری و سکوت) در گروه کنترل در دو حالت پیش‌آزمون و پس‌آزمون تقریباً یکسان بوده و تفاوت قابل توجهی دیده نمی‌شود؛ اما در هر دو گروه آزمایش میانگین نمرات فرصت‌های رفتاری و قلدری زوجین آسیب‌دیده در حالت پس‌آزمون اختلاف قابل توجه با پیش‌آزمون دارد (جدول ۳). قبل از تجزیه و تحلیل یافته‌ها، برای اطمینان از این مطلب که یافته‌های تحقیق پیش فرض‌های اساسی تحلیل کواریانس را تأیید می‌کنند، پیش فرض‌های هم‌خطی چندگانه، همگنی واریانس‌ها، همگنی شیب رگرسیون‌ها و

جدول ۴. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس برای مقایسه پس آزمون‌های دوگروه کنترل و آزمایش در متغیر قلدری

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آزمون
پیش آزمون	۲۱/۸۷۸	۱	۲۱/۸۷۸	۲/۰۵۴	۰/۱۶۵	۰/۰۷۲	۰/۲۸۳
گروه	۳۹۸/۲۰۹	۱	۳۹۸/۲۰۹	۳۶/۲۶۳	۰/۰۱	۰/۵۸۰	۱/۰۰۰

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود، سطح معناداری متغیر گروه (آماره آزمون برابر با ۳۶/۲۶۳ و سطح معناداری برابر با ۰/۰۱) از ۰/۰۵ کمتر است. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس نشان دهنده این مطلب است که پس از

مشاوره سیستمی بوئن در گروه آزمایش قلدری کاهش داشته و در پس آزمون تفاوت معناداری بین دوگروه وجود دارد ($p < 0/01$). جدول ۵ آزمون معناداری یا عدم معناداری تاثیر مشاوره سیستمی بوئن بر فرصت‌های رفتاری است.

جدول ۵. نتایج آزمون تحلیل کوواریانس برای مقایسه پس آزمون‌های دوگروه کنترل و آزمایش در متغیر فرصت‌های رفتاری

منبع تغییرات	مجموع مربعات	درجه آزادی	میانگین مربعات	F	سطح معناداری	اندازه اثر	توان آزمون
پیش آزمون	۲۱/۸۴۷	۱	۲۱/۸۴۷	۲/۰۷۸	۰/۱۶۳	۰/۰۶۸	۰/۲۷۴
گروه	۳۹۵/۲۱۹	۱	۳۹۵/۲۱۹	۳۵/۲۷۸	۰/۰۱	۰/۵۳۰	۱/۰۰۰

آن چنان که نتایج حاصل از جدول ۵ نشان می‌دهد، سطح معناداری متغیر گروه (آماره آزمون برابر با ۳۵/۲۷۸ و سطح معناداری برابر با ۰/۰۱) از ۰/۰۵ کمتر است. یافته‌ها حاکی از آن است که میانگین نمرات فرصت‌های رفتاری پس از مشاوره سیستمی بوئن در گروه آزمایش تغییر داشته و این تغییر به لحاظ آماری نیز معنادار تشخیص داده شد ($p < 0/01$).

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف اثربخشی مشاوره سیستمی بوئن بر کاهش قلدری و ایجاد فرصت‌های رفتاری در خانواده‌های آسیب‌دیده از روابط فرا زناشویی انجام شد. نتایج این پژوهش نشان داد که مشاوره سیستمی بوئن تأثیر معناداری بر کاهش قلدری دارد و مشاوره سیستمی بوئن موجب کاهش قلدری در خانواده‌های آسیب‌دیده از روابط فرا زناشویی شده است. نتایج پژوهش با یافته‌های [۱۱، ۲۷] همسویی دارد. بر اساس نتایج پژوهش‌ها برنامه آموزش مشاوره سیستمی بوئن بر قلدری و فرصت‌های رفتاری مؤثر بوده است؛ زیرا شناخت‌ها، باورها، نگرش‌ها و رفتارهای زوجین را نشان رفته و سعی در تعدیل و یا تغییر آن‌ها در روابط زوجین دارد و موقعیت‌هایی را فراهم می‌نماید تا زوجین بتوانند نسبت به همدیگر نگرش‌ها و هیجانات منفی را کاهش داده و با افزایش هیجانات مثبت در نهایت روابط

باکیفیت‌تر را در زندگی زناشویی خود تجربه نمایند. بوئن نیز معتقد بود که افراد خانواده درون یک سیستم هیجانی زندگی می‌کنند که نقش مهمی در کیفیت روابط بین فردی روانی آن‌ها دارد [۳۳]. صنیعی [۱۱] معتقد است مشاوره سیستمی بوئن باعث کاهش رفتارهای مخرب و کنترل‌گرایانه در زنان آسیب‌دیده از خیانت همسر شده است. همچنین تحقیقات مجرد و همکاران [۲۷] مؤید این مطلب است که مشاوره سیستمی بوئن به بهبود فضای ارتباطی و همدلی بیشتر در زوجین کمک می‌کند.

در تبیین این نتایج می‌توان گفت در درمان سیستمی بوئن با افزایش بینش طرفین نسبت به خود و یکدیگر می‌توان باعث تسریع پردازش‌های بین فردی گردید که این امر موجب کاهش رفتارهای قلدرمانه و کنترل‌گرانه و افزایش همکاری شفاف‌تری می‌گردد؛ به نحوی که پردازش زوجین از موقعیت آرام‌تر شده و کاهش تمایلات خودمحورانه را برای کسب منافع شخصی در پی دارد؛ و در نتیجه این درمان باعث می‌گردد زوجین به نقطه نظرات همدیگر توجه بیشتری نموده و از توسل به قلدری دوری نمایند.

همچنین یافته‌های حاصل از پژوهش مؤید این مطلب است که مشاوره سیستمی بوئن موجب ترمیم و بهبود فرصت‌های رفتاری در خانواده‌های آسیب‌دیده از روابط فرا زناشویی شده است و یافته‌ها حاکی از آن است که میانگین

دیگران، افزایش مهارت‌های تصمیم‌گیری و حل مسئله افراد را قادر می‌سازد بدون توسل به قلدری و رفتارهای آسیب‌رسان مشکلات را حل نمایند.

سیستم بوئن می‌تواند منجر به رشد فکری و عاطفی موجب ترمیم و بهبود فرصت‌های رفتاری در زوجین گردد بنابراین انتظار می‌رود که این پژوهش فرصتی باشد تا زوجین شرکت‌کننده در این پژوهش راجع به خود و روابط و رفتارشان با همدیگر نگاه متفاوتی داشته باشند و از سرزنش کردن و دنبال مقصر بودن دست بردارند.

بنابراین شرکت زوجین در برنامه‌های آموزشی باعث می‌شود آنان با یادگیری مهارت‌های سالم از روش‌های مذاکره و حل مسئله به جای قلدری و رفتارهای تخریب‌گرانه و ترمیم و بهبود فرصت‌های رفتاری استفاده کنند.

از جمله محدودیت‌های این پژوهش: محدود بودن نمونه مطالعه به زوجین غرب شهر تهران و محدودیت زمانی (شش ماه دوم سال ۱۴۰۰)، تعمیم نتایج را با دشواری مواجه می‌سازد. از این رو پیشنهاد می‌شود در مطالعات آتی این پژوهش در میان سایر زوجین نیز انجام گیرد. با توجه به اثرات مفید مشاوره سیستمی بوئن بر کاهش قلدری و خلق فرصت‌های رفتاری شایسته خانه‌های سلامت، مراکز مشاوره، مراکز بهزیستی ارائه‌دهنده خدمات به زوجین و همچنین مراکز تحقیقاتی و دانشگاهی به کاربرد و همچنین پژوهش‌های کامل‌تر به این مهم اقبال بیشتری نمایند.

منابع:

1- Yang Z, Zhang H, Kwan HK, Chen S. Crossover effects of servant leadership and job social support on employee spouses: The mediating role of employee organization-based self-esteem. *Journal of Business Ethics*. 2018 Feb;147(3):595-604.

۲- فلاحیان، حسین؛ میکاییلی، نیلوفر؛ یوسفی یزدانی، متین (۱۳۹۸). پیش‌بینی روابط فرا زناشویی بر اساس کیفیت عشق، سبک‌های حل تعارض و تعهد زناشویی. *آسیب‌شناسی، مشاوره و غنی‌سازی خانواده*، ۵(۱)، صص ۷۶-۵۹.

<https://ricest.ac.ir>

۳- فاطمی اصل، شهریار؛ گودرزی، محمود؛ کریمی ثانی، پرویز و بوستانی‌پور، علیرضا (۱۳۹۷). اثربخشی زوج درمانی تحلیل روابط محاوره‌ای بر احساس تنهایی زنان آسیب‌دیده از روابط فرا زناشویی در شهرستان سلماس. *مجله دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه*، ۱۶(۱۰)، صص ۷۱۸-۷۰۹.

<http://jsr-p.khuisf.ac.ir>

نمرات فرصت‌های رفتاری پس از مشاوره سیستمی بوئن در گروه آزمایش تغییر داشته است. نتایج پژوهش با یافته‌های قمری گیوی و اسدی حسن‌وند [۲۵] همسو است. این پژوهشگران در تحقیقات خود نشان دادند که مشاوره سیستمی بوئن برای کمک به زوجین دارای گرایش به روابط زناشویی، رویکرد مناسبی است که با ایجاد فرصت برای صمیمیت و بخشش آن‌ها را در ترمیم روابط خود کمک می‌کند.

در تبیین این یافته هم می‌توان گفت در خانواده‌درمانی سیستمی بوئن، مشکلات و چالش‌های خانواده، منعکس‌کننده مسائل اصلی خانواده است و این مسائل حل نشده می‌تواند به صورت رفتارهای منطبق بر نشانه‌های اعم از بیماری و یا رفتارهای تخریب‌گرانه باشد [۳۴]. به نظر می‌رسد تداوم دور تسلسل آسیب‌های ناشی از روابط فرا زناشویی ناشی از برداشت زوجین در خصوص رابطه آسیب‌دیده است. مشاوره سیستمی بوئن با ارتقای رشد فکری زوجین آسیب‌دیده این فرصت را برای ایشان فراهم می‌سازد تا در رفتارهای خود نسبت به دیگری بازنگری داشته و با پذیرش مسئولیت خود در آسیب روابط زناشویی، به دور از جبهه‌گیری و سرزنش یکدیگر، به تکاپوی ایفای نقش خود در حل آسیب حاصل از روابط فرا زناشویی بپردازند. مشاوره سیستمی بوئن همچنین با ارتقای رشد عاطفی زوجین به پذیرش نقایص همسر و انعطاف‌پذیری و واکنش مناسب در برابر یکدیگر کمک می‌کند. این مشاوره همچنین از طریق ایجاد بستر مناسب برای رسیدگی به نیازهای فردی، به پذیرش انتقادهای سازنده از سوی همسر و همچنین متخصصان حائز صلاحیت در جهت ترمیم و اصلاح رفتار و همچنین ابراز محبت و تعلق خاطر به زندگی مشترک و همسر کمک شایسته‌ای می‌نماید.

مشاوره سیستمی با اصلاح نگرش هریک از زوجین نسبت به همسر، خودشان، روابطشان و نقشی که هر کدام از آن‌ها در ایجاد رابطه فرا زناشویی در سایه روابط مخرب و ناکارآمد ایفا می‌کنند، موجب می‌شود خشم انباشته‌شده زوجین نسبت به یکدیگر کاهش یابد رفتارهایی که سبب رفتارهای مخرب و قلدرمآبانه و بروز اختلافات و سرزنش‌ها و ... می‌شود [۳۵]. در واقع می‌توان اذعان داشت که آموزش و یکارگیری مهارت خانواده‌درمانی بوئن در سوق دادن زوجین به طرف خانواده اصلی و رفع مسائل حل‌نشده نقش مهمی داشته و همچنین در ایجاد ارتباط سازگارانه با

۱۳- اصلاحی، نوشین؛ عارفی، مختار؛ حسینی، سعیده سادات و امیری، حسن (۱۳۹۷). مقایسه اثربخشی زوج درمانی هیجان مدار و شناختی - سیستمی گاتمن بر هماهنگی زناشویی زوج‌های متعارض. *مجله مطالعات ناتوانی*، ۱۷(۷۱)، صص ۸۵۴-۸۴۹. <http://jdisabilstud.ir>

۱۴- مرتضوی، مهناز؛ رسولی، رؤیا؛ حسینیان، سیمین؛ زارعی، حسن (۱۳۹۹). اثربخشی برنامه پیشگیری و بهبود رابطه مبتنی بر رویکرد تلفیقی گاتمن و گلاسر بر عشق، احترام و صمیمیت زناشویی. *فصلنامه پژوهش‌های کاربردی روان‌شناختی*، ۱۱(۲)، صص ۱۴۹-۱۲۷. <https://japr.ut.ac.ir>

۱۵- هواسی، ناهید؛ محسن‌زاده، فرشاد؛ زهراکار، کیانوش (۱۳۹۵). بررسی اثربخشی زوج درمانی گروهی به روش گاتمن بر کاهش فرسودگی زناشویی زوجین. *نشریه روان پرستاری*، ۴(۶). <https://jfmh.mums.ac.ir>

۱۶- ضیایی، مریم (۱۳۹۴). تبیین ویژگی‌های روان‌سنجی مقیاس رفتارهای کنترل‌گرایانه زن وشوهر، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته روان‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی مرودشت.

۱۷- حاجی علیانی، وحید؛ نوری، ربابه (۱۴۰۰). بررسی رفتار قلدرانه براساس سبک‌های فرزندپروری و دل‌بستگی: یک مطالعه مروری. *رویش روان‌شناسی*، ۱۰(۵)، صص ۲۰۸-۱۹۶. <https://frooyesh.ir>

18-Rosen, L; H. Scott, S. R. & Higgins, M. G. (2023). Books and Bullies: Responses to Bullying in Preschool Students. *International Journal of Bullying Prevention*, 1-12

19-Salmon, S; Turner, S; Taillieu, T; Fortier, J; & Afifi, T. O. (2018). Bullying victimization experiences among middle and high school adolescents: Traditional bullying, discriminatory harassment, and cybervictimization. *Journal of Adolescence*, 63, 29-40.

20-Marengo, D; Fabris, M. A; Prino, L. E; Settanni, M & Longobardi, C. (2021). Student-teacher conflict moderates the link between students' social status in the classroom and involvement in bullying behaviors and exposure to peer victimization. *Journal of Adolescence*, 87, 86-97. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2021.01.005>

۴- چوپانی، موسی؛ فاتحی‌زاده، مریم؛ آسنجرانی؛ فرامرز و ماریو دی کاسترو کوریا (۱۴۰۰). پدیدارهای وجودی در خیانت زناشویی مردان. *خانواده پژوهی*، ۱۷(۶۷)، صص ۵۱۳-۴۸۳. <https://jfr.sbu.ac.ir>

5- Labrecque LT, Whisman MA. Attitudes toward and prevalence of extramarital sex and descriptions of extramarital partners in the 21st century. *Journal of Family Psychology*. 2017 Oct;31(7):952.

6- Harris, C. (2018). Characteristics of Emotional and Physical Marital Infidelity That Predict Divorce. (Doctoral dissertation, Alliant International University).

۷- فتحی، منصور؛ پروین، ستار و جوادیان، سید رضا (۱۳۹۵). مقایسه علل بی‌وفایی مردان و زنان در روابط فرا زناشویی: یک مطالعه کیفی. *مجله تحقیق کیفی در علوم سلامت*، ۵(۴)، صص ۴۱۸-۴۰۱. <http://jqrl.kmu.ac.ir>

8- Fincham, F.D. May, R.W. (2016). Infidelity in romantic relationships. *Current Opinion in Psychology*, 13, 70-74. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.03.008>

۹- عباسی، مرتضی؛ سودانی، منصور؛ رجبی، غلامرضا و خجسته‌مهر، رضا (۱۳۹۸). اثربخشی درمان بین سیستمی پیمان‌شکنی بر اعتماد زناشویی زنان آسیب‌دیده از پیمان‌شکنی همسر. *فصلنامه زن و جامعه*، ۱۰(۲)، صص ۳۹-۶۲. <http://jzvj.marvdasht.iau.ir>

۱۰- فتح‌اللهی، لیلا (۱۳۹۹). رابطه استفاده از فضای مجازی و تنظیم هیجان با گرایش به روابط فرا زناشویی در زوجین. دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی، ۱۵ اردیبه‌ماه، مردادماه. <http://uma.ac.ir>

۱۱- صنیعی، سحر (۱۴۰۰). اثربخشی مشاوره سیستمی بوئن بر رفتارهای کنترل‌گرایانه و احساس انسجام در زنان آسیب‌دیده از خیانت همسر. *فصلنامه ایده‌های نوین روان‌شناسی*، ۱۰(۱۴)، صص ۱-۱۳. <http://jnip.ir>

12-Davies, A. Nouruzi, S. Ganguli, D. Namekawa, T. Thaper, D. Linder, S. & Zoubeidi, A. (2021). An androgen receptor switch underlies line age infidelity in treatment resistant prostate cancer. *Nature Cell Biology*, 23(9), 1023-1034. <https://doi.org/10.1038/s41556-021-00743-5>

- 28-Messina, K. C; Kolbert, J. B; Bundick, M. J; Crothers, L. M; & Strano, D. A. (2018). The impact of counseling on Bowen's differentiation of self. *The Family Journal*, 26(2), 150-155.
<https://doi.org/10.1177/1066480718776197>
- ۲۹- حقانی، مریم؛ عابدی، احمد؛ فاتحی‌زاده، مریم؛ آقایی، اصغر (۱۳۹۸). هم‌سنجی تأثیر بسته زوج‌درمانی تلفیق سیستمی بوئن و هیجان‌مدار جانسون و زوج‌درمانی یکپارچه بر کیفیت زندگی زناشویی زوجین آسیب‌دیده. *مجله علوم پزشکی صدر*، ۸(۱)، صص ۲۸-۱۱.
- 30-Gottman J, Silver N. (2012). What makes love last?: How to build trust and avoid betrayal. Simon and Schuster.
- ۳۱- محمدی، سحر؛ پیرخائفی، علیرضا (۱۳۹۳). ساخت و اعتباریابی مقیاس کیفیت روابط زناشویی با تأکید بر تئوری انتخاب گلاسر. *فصلنامه انداز/زیرگیری تربیتی*، ۱۸(۵)، ۷۶-۴۵.
<https://doi.org/10.22054/jem.2015.789>
- ۳۲- نادری، ایمان (۱۳۹۲). اثربخشی مشاوره گروهی با رویکرد شناختی- رفتاری بر عزت نفس و تعلق به مدرسه دانش‌آموزان قربانی قلدری در مدرسه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مشاوره، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه تهران.
- ۳۳- سفیداری، لیلیا؛ محمدزاده ابراهیمی، علی؛ همت افزار، پروین (۱۴۰۱). اثربخشی خانواده درمانی سیستمی بوئن بر اضطراب مزمن و تمایز یافتگی در مبتلایان به اختلالات روان‌تنی، *مجله علوم روان‌شناختی*، ۲۱(۱۵)، صص ۱۳۷۵-۱۳۸۹.
<https://psychologicalscience.ir/article-1-1709-fa.pdf>
- 34-Mirzanezhad, B. (2020). The Effect of problem-solving based family therapy on emotional intimacy and marital quality f cultural couples in Tabriz. *The American Journal of Family Therapy*, 48(5), 405-430.
<https://doi.org/10.1080/01926187.2020.1765894>
- ۳۵- شیرزادی، شاداب؛ شفیع‌آبادی، عبدالله؛ دوکانه‌ای فرد، فریده (۱۳۹۷). مقایسه اثربخشی خانواده درمانی بوئن و مینوچین بر کاهش طلاق عاطفی و بهبود کیفیت زندگی زوجین مراجعه‌کننده به خانه‌های سلامت. *فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی*، ۹(۳)، صص ۴۰-۲۶.
<https://jearq.riau.ac.ir>
- 21-Wang, G. F; Han, A. Z; Zhang, G. B; Xu, N; Xie, G. D; Chen, L. R; ... & Su, P. Y. (2020). Sensitive periods for the effect of bullying victimization on suicidal behaviors among university students in China: the roles of timing and chronicity. *Journal of affective disorders*, 268, 12-19.
<https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.02.049>
- 22-Malecki, C. K; Demaray, M. K; Smith, T. J; & Emmons, J. (2020). Disability, poverty, and other risk factors associated with involvement in bullying behaviors. *Journal of school psychology*, 78, 115-132.
<https://doi.org/10.1016/j.jsp.2020.01.002>
- 23-Ibrahim Ibrahim Khodair, M. (2023). Bullying against the wife and its relationship to learned helplessness and marital silence in a sample of wives in the light of some demographic variables. *Journal of Education Studies and Humanities*, 15(3), 701-796.
- ۲۴- سعادت‌ی شامیر، ابوطالب؛ زارع، الهام؛ صنیعی، ماندانا (۱۳۹۷). اثربخشی زوج‌درمانی به روش گاتمن بر عملکرد خانواده و سازگاری زناشویی در زوجین متقاضی طلاق. *نشریه پژوهش توان‌بخشی در پرستاری، زمستان ۱۳۹۷*، ۵(۲).
<http://ijrn.ir>
- ۲۵- قمری گیوی، حسین؛ اسدی حسن‌وند، اسد (۱۳۹۹). بررسی میزان تأثیر زوج درمانی سیستمی بر صمیمیت، مؤلفه‌های بخشودگی و خودکشی مردان دارای گرایش به روابط فرا زناشویی (خیانت) مراجعه‌کننده به مراکز مشاوره شهر اهواز. دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی، ۱۵ اردیبه‌ماه، مردادماه.
<http://uma.ac.ir>
- 26-Healy, R. W; & Allen, L. R. (2020). Bowen family systems therapy with transgender minors: A case study. *Clinical Social Work Journal*, 48(4), 402-411.
<https://doi.org/10.1007/s10615-019-00704-4>
- 27-Mojarrad, A; Ghamarigivi, H; & Kiani, A. (2019). Effectiveness Bowen Systemic Consulting on forgiveness and marital burnout in maladaptive women. *Quarterly Journal of Women and Society*, 9(36), 275-290.
<https://doi.org/10.22098/jhrs.2021.1329>